

УДК 351.84:368(477)

DOI: 10.25140/2411-5215-2021-2(26)-134-140

Людмила Морозова, Ольга Тимошук

**РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

Liudmyla Morozova, Olha Tymoschuk

**INSTITUTIONAL SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT
OF STATE REGULATION OF INSURANCE ACTIVITIES IN UKRAINE**

Аналіз та систематизація нормативно-правової бази регулювання страхової діяльності дозволили дійти висновку, що державне регулювання у сфері страхової діяльності відбувається за допомогою відповідних методів, форм та інструментів, виконує специфічні функції та ґрунтується на певних принципах. Багатоаспектність страхових відносин, що виникають на страховому ринку, зумовила необхідність дослідження інституційного забезпечення, тобто визначення основних правил та принципів організації та ведення страхової діяльності за сучасних умов євроінтеграційного напрямлення. Визначено, що в Україні інституційне забезпечення розвитку державного регулювання страхової діяльності регулюється інституціями міжнародного рівня, урядовими структурами та нормами, стандартами, звітністю та іншими внутрішніми документами в масштабах окремих страхових компаній, як і в інших країнах світу. Запропоновано модель інституційного забезпечення розвитку державного регулювання страхової діяльності в Україні за рівнями економічних відносин. Встановлено, що існує певна невизначеність у чинному правовому полі регулювання страхової діяльності, оскільки відбулася масштабна зміна регулятора в цій сфері. Перехід України до мегарегулювання у сфері страхової діяльності та процес євроінтеграції України зумовлюють необхідність приведення вітчизняного законодавства у відповідність до вимог ЄС. Обґрунтовано, що процес розробки та реалізації державними органами нормативно-правових, організаційних і регулятивно-контролюючих заходів має бути спрямований на захист інтересів страховиків та споживачів страхових послуг, що сприятиме ефективному розвитку страхового ринку в рамках єдиної державної політики.

Ключові слова: державне регулювання; директиви; інституційне забезпечення; страхові відносини; страхова діяльність; страхування.

Рис.: 1. Бібл.: 11.

Analysis and systematization of the legal framework for the regulation of insurance activities led to the conclusion that state regulation in the field of insurance is through methods, forms and tools, performs specific functions and is based on certain principles. The multifaceted nature of insurance relations arising in the insurance market has necessitated the study of institutional support, to definition of basic rules and principles of organization and conduct of insurance activities in the current conditions of European integration. It is determined that in Ukraine the institutional support for the development of state regulation of insurance activities is regulated by international institutions, government agencies and norms, standards, reporting and other internal documents on the scale of individual insurance companies, as in other countries. The author proposes a model of institutional support for the development of state regulation of insurance activities in Ukraine by levels of economic relations. It is established that there is some uncertainty in the existing legal field of regulation of insurance activities, as there has been a large-scale change in the regulator in this area. Ukraine's transition to mega-regulation in the field of insurance and the process of European integration of Ukraine necessitate the harmonization of domestic legislation with EU requirements. It is substantiated that the process of development and implementation by state bodies of regulatory, organizational and regulatory measures should be aimed at protecting the interests of insurers and consumers of insurance services, which will contribute to the effective development of the insurance market within a single state policy.

Keywords: state regulation; directives; institutional support; insurance relations; insurance activity; insurance.

Fig.: 1. References: 11.

JEL Classification: I18; G22

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання вітчизняний страховий ринок доцільно розглядати як складне, взаємопов'язане соціально-економічне середовище щодо захисту майнових прав та інтересів учасників страхового процесу з приводу розподілу та перерозподілу страхових ризиків. Усвідомлення багатоаспектності страхових відносин, що виникають на страховому ринку, зумовлює необхідність дослідження інституційного забезпечення, тобто визначення основних правил та принципів організації та ведення страхової діяльності за сучасних умов євроінтеграційного напрямлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень показує, що проблемі державного регулювання страхової діяльності приділяється значна увага як з боку вітчизняних науковців, так і з боку закордонних. Зокрема, серед вітчизняних науковців, які вивчали це питання, доцільно виділити таких: В. Базилевич, Т. Біловус, О. Гаманков, А. Єрмошенко, О. Жук, О. Кириленко, Ю. Коваленко, Н. Ткаченко, В. Опарін, Т. Ротова, Л. Селіверстова, Н. Супрун, О. Філонюк [1-10]. Проте важливі аспекти інституційного забезпечення розвитку державного регулювання страхової діяльності в Україні залишаються не розкритими й потребують подальшого дослідження.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Зважаючи на численні добробки вітчизняних учених з питань розвитку державного регулювання страхової діяльності, важливі аспекти інституційного забезпечення розвитку державного регулювання страхової діяльності в Україні залишаються не розкритими й потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Завдання дослідження полягають у комплексному вивченні сучасного стану інституційного забезпечення розвитку державного регулювання страхової діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Специфіка страхової діяльності вимагає постійного державного втручання у процес її розвитку та обґрунтовує необхідність удосконалення існуючих механізмів регулювання, зміст якого може змінюватися залежно від часу, країни, типу державного устрою, обраної моделі економічної політики, процесів міжнародної економічної інтеграції тощо.

Державне регулювання страхової діяльності – це сукупність методів, форм та інструментів, за допомогою яких забезпечується функціонування, регулювання, контроль, а також захист прав і інтересів суб'єктів господарювання. Визначення теоретичних основ регулювання страхової діяльності має важливе значення, оскільки сприятиме цілеспрямованим та узгодженим діям державних і недержавних структур щодо забезпечення надійного страхового захисту і юридичних, і фізичних осіб [11, с. 164].

Цілями державного регулювання страхової діяльності на національному рівні є досягнення збалансованості інтересів суб'єктів страхових відносин і органів, що їх регулюють, захист страхувальників, забезпечення інтересів страховиків і отримання певної макроекономічної вигоди.

Світові тенденції розвитку страхової діяльності в Україні та світі показують свій розвиток із року в рік. В Україні інституційне забезпечення розвитку державного регулювання страхової діяльності регулюється інституціями міжнародного рівня (мега- або світовий рівень), урядовими структурами (макрорівень) та нормами та стандартами в масштабах окремих страхових компаній, як і в інших країнах світу.

Модель інституційного забезпечення розвитку державного регулювання страхової діяльності в Україні за рівнями економічних відносин наведена на рис. 1.

Якщо розглядати інституційне забезпечення страхової діяльності за економічними рівнями, то найбільший вплив на її розвиток чинить світовий або міжнародний рівень, оскільки саме міжнародні організації визначають Директиви Європейського Союзу, що регулюють страхову діяльність на цьому рівні.

Так, Директивами Першого покоління було сформовано єдину термінологію та класифікацію страхового законодавства, встановлено вимоги щодо формування та складу страхових фондів, можливості їх розміщення для країн Європейського Союзу. Директивами Другого покоління визначено правила нагляду за страховою діяльністю та розроблено принципи оцінки фінансового стану страхових компаній.

В основу Директив Третього покоління покладено правила нагляду за діяльністю страхових компаній та взаємне визнання систем правового регулювання страхової діяльності. Також у Директивах ЄС визначаються обов'язкові стандарти забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності страховиків, вимоги щодо ліцензування страхової діяльності, наданні бухгалтерської звітності страховиками, рекомендації щодо організації страхового нагляду [8, с. 85].

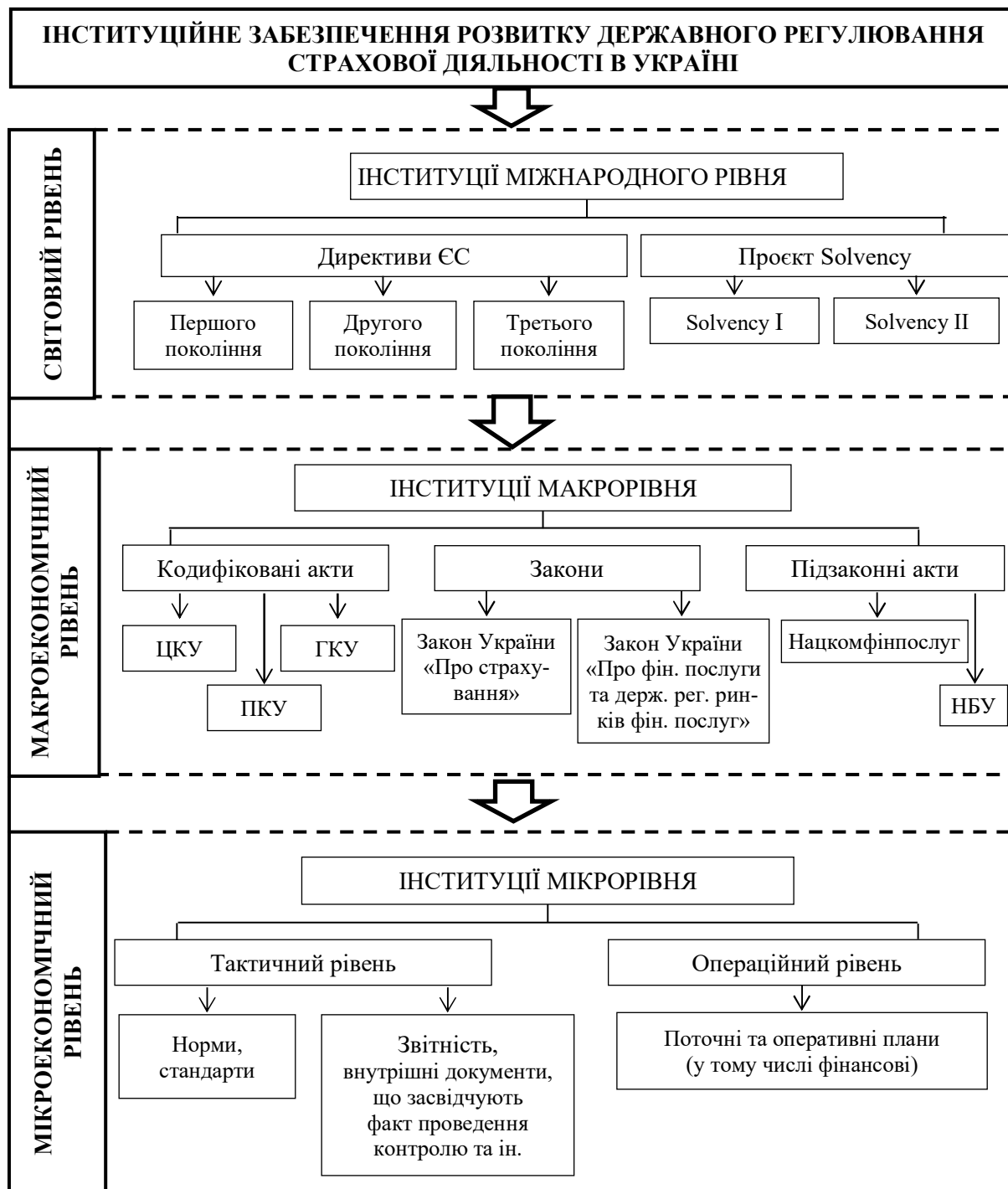

Рис. 1. Модель інституційного забезпечення розвитку державного регулювання страхової діяльності в Україні за рівнями економічних відносин

Джерело: розроблено авторами.

Найважливішим напрямом державного регулювання діяльності страхових компаній є встановлення державою вимог щодо їхньої платоспроможності та нагляд за дотриманням цих вимог. Саме тому в межах розгляду міжнародного рівня інституційного забезпечення регулювання страхової діяльності необхідно виділити проєкт Solvency, що складається з двох частин: Solvency I (спрощені вимоги до платоспроможності) та Solvency II (базові вимоги до платоспроможності). В основу цього проєкту покладено вимоги до фінансових ресурсів страхової компанії, розміру капіталу, корпоративних

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

процесів та систем контролю і звітності. Система Solvency II складається аналогічно базельським правилам у банківській системі з трьох складових (стовпів), кожний з яких стосується конкретного аспекту в регулюванні платоспроможності страхової компанії:

- перша – кількісні вимоги до фінансових ресурсів;
- друга – якісні вимоги;
- третя – ринкова дисципліна.

Крім міжнародних документів інституційного забезпечення розвитку державного регулювання страхової діяльності, для розширення та впровадження найкращих практик принципи такої діяльності повинні бути підтримані та закріплені на державному (макроекономічному) рівні та задекларовані в національних нормативно-правових документах.

На макрорівні закріплюються національні норми в масштабах певної галузі, регіону, національної економіки, які спрямовані на відповідне ставлення до приватної власності та ринкової конкуренції, закріплюють стандарти про розкриття достовірної інформації, етичні норми та стандарти і пріоритетні напрями ведення страхової діяльності.

Основу інституційного забезпечення державного регулювання страхової діяльності в Україні становлять:

- Господарський кодекс України;
- Цивільний кодекс України;
- Податковий кодекс України;
- Закон України «Про страхування»;
- Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»;
- підзаконні акти, розпорядження, накази.

Основним законодавчим актом, який регулює відносини, що виникають у страховій діяльності, є Закон України «Про страхування».

У рамках останніх змін, що відбулися в державному регулюванні страхової діяльності, необхідно звернути увагу на пруденційний нагляд – основу системи пруденційного регулювання. Так, у більшості країн ЄС наглядовий процес базується на оцінці ризику, в інших – на розмірі певного параметра. Сьогодні, коли повноваження щодо нагляду та регулювання страховою діяльністю перейшли від Нацкомфінпослуг до НБУ, важливим є впровадження сучасних норм щодо діяльності страховиків та норм, які стосуються договорів страхування, посередників та взаємодії зі споживачами страхових продуктів. Розробка сучасного законодавства повинна враховувати ключові вимоги законодавства Європейського Союзу, які Україна зобов'язана виконувати відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС, а також принципи Міжнародної асоціації органів страхового нагляду (IAIS).

На сьогодні існує певна невизначеність із державним регулюванням страхової діяльності на макроекономічному рівні, оскільки більшість підзаконних актів, розпоряджень та наказів була підписана Нацкомфінпослуг. Оскільки НБУ планує встановити повноцінний пруденційний нагляд, то контроль буде відрізнятися залежно від розміру компанії та інших критеріїв, установи будуть поділені на групи залежно від їх частки на ринку і бізнес-моделі. Від цього безпосередньо залежатиме жорсткість вимог: чим більш значущий вплив компанія має на ринок, тим жорсткіші вимоги висуватиме регулятор. Ключове слово у проєкті моделі регулювання, викладеної НБУ у Білій книзі «Майбутнє у регулюванні небанківського фінансового сектору» – пропорційність. Щоб наблизити функціонування вітчизняного страхового ринку до міжнародного рівня і підвищити надійність національних страховиків має продовжуватися робота з удосконалення державної системи регулювання. Отже, для побудови якісної системи запобіжного нагляду в Україні НБУ потребує розробки змістовних ризикоорієнтованих підходів нагляду за страховою діяльністю, зважаючи насамперед на реальну оцінку ризиків дія-

льності страхових компаній із позиції впливу потенційних загроз на фінансову стійкість страховиків. Негайними заходами щодо впровадження системи пруденційного нагляду за страховою діяльністю мають стати:

- розробка загальних принципів ідентифікації та оцінки ризиків діяльності страховика на основі міжнародного досвіду;
- удосконалення існуючих тестів раннього попередження з урахуванням світового досвіду та особливостей національного ринку;
- подальше корегування форм звітності страховиків, з метою більш логічної їх побудови для якісного моніторингу ризиків страхових компаній, а також відстеження стану та тенденцій в окремих галузях страхового ринку.

Ключовою метою запровадження ризикоорієнтованого пруденційного нагляду за фінансовими установами є вчасна оцінка поточної та майбутньої платоспроможності й виявлення наявних та потенційних ризиків для платоспроможності на ранніх етапах, для запобігання виходу компаній з ринку до виконання своїх поточних зобов'язань.

Таким чином, нормативно-правове регулювання страхової діяльності в Україні на макроекономічному рівні необхідно вдосконалювати та доопрацьовувати з урахуванням адаптації до вимог ЄС.

Нормативно-правове регулювання страхової діяльності на мікроекономічному рівні безпосередньо залежить від регламентації на світовому та макроекономічному рівні, оскільки організаційно-розпорядчі документи, норми та стандарти страховиків формуються згідно з вимогами, що встановлюються інституціями вищих рівнів. Інституції мікрорівня доцільно поділити на оперативні та тактичні.

Отже, на сьогодні в Україні на законодавчому рівні закріплені норми щодо національних версій стандартів зі звітування про страхову діяльність, але для вітчизняних реалій важливим є розробка та прийняття Національної стратегії з розвитку страхової діяльності, яка визначить чіткі орієнтири розвитку страхової сфери на державному рівні, сформує основи співпраці між державою, бізнесом та суспільством щодо страхового захисту, закріпить положення щодо державного регулювання страхової діяльності з урахуванням інтересів держави, страхових компаній, зацікавлених фізичних та юридичних осіб.

Висновки і пропозиції. Важливість та необхідність ефективного державного регулювання страхової діяльності зумовлена створенням сучасних умов для виникнення й функціонування страхової галузі, яка б відповідала вимогам євроінтеграційного спрямування, що відбувається в Україні.

Державне регулювання страхової діяльності доцільно розглядати системно, як сукупність методів, форм та інструментів, за допомогою яких держава, в особі уповноваженого регулятивного органу, забезпечує функціонування, регулювання та контроль суб'єктів страхових правовідносин, а також забезпечує ефективність розвитку страхової сфери шляхом розробки системи рішень, прийнятих державними органами управління і спрямованими на створення сприятливих умов для діяльності страхових компаній, захисту інтересів споживачів, ефективного розвитку страхового ринку. Оптимальна система державного регулювання страхової діяльності на національному рівні передбачає досягнення збалансованості інтересів суб'єктів страхових відносин і органів, що їх регулюють, – захисту страхувальників, забезпечення інтересів страховиків і отримання певної макроекономічної вигоди.

Державне регулювання страхової діяльності здійснюється на міжнародному, макро- та мікроекономічному рівнях. Кожен рівень має у своїй структурі відповідні складові, зокрема директиви, закони, постанови, розпорядження та ін., які формують комплексну систему нормативно-правової регламентації регулювання страхової діяльності в Україні.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

На сьогодні існує певна невизначеність у чинному правовому полі регулювання страхової діяльності, оскільки відбулася масштабна зміна регулятора у цій сфері. Перехід України до мегарегулювання у сфері страхової діяльності та процес євроінтеграції України зумовлюють необхідність приведення вітчизняного законодавства у відповідність до вимог ЄС. Закон України «Про загальнодержавну програму адаптації Законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 року встановив, що адаптація є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що, у свою чергу, є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики. Окрім того, процес розробки та реалізації державними органами нормативно-правових, організаційних і регулятивно-контролюючих заходів має бути спрямований на захист інтересів страховиків та споживачів страхових послуг, що сприятиме ефективному розвитку страхового ринку в рамках єдиної державної політики.

Список використаних джерел

1. Супрун Н. В., Петрішина Т. О. Проблеми впровадження системи Solvency II у діяльність українських страхових компаній. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 22. Ч. 3. С. 77-81. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/22_3_2018ua/21.pdf.
2. Жук О. О. Зарубіжний досвід у сфері страхування та можливості його використання. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2014. № 2. С. 215-218.
3. Базилевич В. Д. Страховий ринок України : монографія. Київ : Знання : КОО, 1998. 374 с.
4. Стратегічне управління страховою компанією : колективна монографія / В. М. Фурман та ін. Київ : КНЕУ, 2008. 440 с.
5. Seliverstova L. S. Trends in the development of the ukrainian insurance market. *Товари і ринки*. 2018. № 1. С. 135-144.
6. Самойловський А. Л. Державне регулювання страхової діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.02.03 / Н.-д. екон. ін-т М-ва економіки України. Київ, 2000. 16 с.
7. Козьменко О. В. Проблеми державного регулювання страхової діяльності в Україні. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Etp/2009_22/Koz'menko.pdf.
8. Шапенко Л. О. Міжнародний досвід адміністративно-правового регулювання страхування у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2015. № 3. С. 84-89.
9. Біловус Т. В. Дослідження моделей регулювання ринків цінних паперів. *Економіка і організація управління*. 2017. № 2 (26). С. 132-140.
10. Селіверстова Л. С. Тенденції розвитку фінансового ринку України. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2017. № 2. С. 3-9.
11. Михайлова Н. В., Кравцова А. І. Теоретичні основи державного регулювання страхової діяльності в Україні. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2016. № 4 (76). С. 163-168.

References

1. Suprun, N.V., Petrishyna, T.O. (2018). Problemy vprovadzhennia systemy Solvency II u diialnist ukrainiskykh strakhovykh kompanii [Problems of the Solvency II system implementing in the activities of Ukrainian insurance companies]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. International economic relations and the world economy*, 22(3), 77-81. http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/22_3_2018ua/21.pdf.
2. Zhuk, O.O. (2014). Zarubizhnyi dosvid u sferi strakhuvannia ta mozhlyvosti yoho vykorystannia [Foreign experience in the insurance field and the possibility of its use]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, parvo – Foreign trade: economics, finance, law*, (2), 215-218.
3. Bazylevych, V. D. (1998). *Strakhovyi rynek Ukrainy [Insurance market of Ukraine]*. Znannia: KOO.
4. Furman, V.M., Filoniuk, O.F., Nikolenko, M.P., Baranovskyi, O.I. (2008). *Stratehichne upravlinnia strakhovoiu kompaniieiu [Strategic management of the insurance company]*. KNEU.

5. Seliverstova, L.S. (2018). Trends in the development of the Ukrainian insurance market. *Tovary i rynky – Goods and markets*, (1), 135-144.

6. Samoiloivskyi, A.L. (2000). *Derzhavne rehuliuivannia strakhovoi diialnosti v Ukraini [State insurance regulation in Ukraine]* [PhD dissertation; Research Economic Institute of the Ministry of Economy of Ukraine].

7. Kozmenko, O.V. (n.d.). *Problemy derzhavnogo rehuliuivannia strakhovoi diialnosti v Ukraini [Problems of the state insurance regulation in Ukraine]*. http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Etp/2009_22/Kozmenko.pdf.

8. Shapenko, L.O. (2015). Mizhnarodnyi dosvid administratyvno-pravovoho rehuliuivannia strakhuvannia u sferi innovatsiino-investytsiinoi diialnosti. Yurydychnyi visnyk [International experience of administrative and legal insurance regulation in the field of innovation and investment activities]. *Povitriane i kosmichne parvo – Legal Bulletin. Air and space law*, (3), 84-89.

9. Bilovus, T.V. (2017). Doslidzhennia modelei rehuliuivannia rynkiv tsinnykh paperiv [Research of the models of the securities markets regulation]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia – Economics and organization of management*, (2(26)), 132-140.

10. Seliverstova, L.S. (2017). Tendentsii rozvytku finansovoho rynku Ukrainy [Trends in the financial market of Ukraine]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini – Formation of market relations in Ukraine*, (2), 3-9.

11. Mykhailova, N.V., Kravtsova, A.I. (2016). Teoretychni osnovy derzhavnogo rehuliuivannia strakhovoi diialnosti v Ukraini [Theoretical foundations of the state regulation of insurance activities in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli – Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade*, (4(76)), 163-168.

Морозова Людмила Сергіївна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, Київський національний торговельно-економічний університет (вул. Кіото, 19, м. Київ, 02000, Україна).

Morozova Liudmyla – Doctor of Economics, Professor, Professor of Department of Finance, Kyiv National University of Trade and Economics (19 Kyoto Str., 02000 Kyiv, Ukraine).

E-mail: drls25@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2231-0558>

Тимошук Ольга Валеріївна – здобувачка кафедри фінансів, Київський національний торговельно-економічний університет (вул. Кіото, 19, м. Київ, 02000, Україна).

Tymoschuk Olha – PhD Student of Department of Finance, Kyiv National University of Trade and Economics (19 Kyoto Str., 02000 Kyiv, Ukraine).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1016-1671>